

Az olasz király látogatása Magyarországon (1937)

Olasz Lajos

Szegedi Tudományegyetem JGYPK, Szeged

A kormányzóvá választását követő 15 évben Horthy Miklós nem járt külföldön, hivatalos látogatáson, és idegen államfők sem érkeztek Magyarországra. Ez kezdetben az ország háborút veszített pozíciója miatt elszigeteltséggel, a szomszéd államokkal való feszült viszonytal, részben a kormányzó hatalomra jutását kísérő negatív jelenségekkel, a rendszerrel szembeni külföldi kritikákkal függött össze, később pedig a Magyar Királyság jelentéktelen nemzetközi súlyából adódott. Horthy maga sem tartotta fontosnak, hogy külföldre utazzon, ezt megtették helyette a miniszterelnökök. 1936-ban azonban két alkalommal is járt Ausztriába egy magán- és egy hivatalos látogatáson. A magánútja során, német területen is áthaladt, és találkozott a Salzburg közelében lévő Bertsegadenben tartózkodó Adolf Hitlerrel is (Horthy, 2011:194-197).

Ennél fontosabbnak bizonyult a november 24. és 28. közötti olaszországi hivatalos útja, melyre elkísérte Darányi Kálmán kormányfő, Kánya Kálmán külügyminiszter és Rátz Jenő altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnöke. Ebben az időszakban a magyar kormány Rómát tekintette elsőszámú szövetségesének. Az 1927-es magyar-olasz szerződés segítette kitörni az elszigeteltségből, az 1934-es olasz-osztrák-magyar egyezmény pedig támogatást jelentett a válság utáni stabilizációban. Külön hangsúlyt adott a látogatásnak, hogy míg Berlin nem állt ki a teljes körű magyar revízió mellett, hanem egy Németország dominálta „új európai rendet” hirdetett, addig Benito Mussolini november 1-jei milánói beszédében állást foglalt a magyar törekvések mellett, és kijelentette, hogy nem lehet tartós békét teremteni a Duna-medencében, amíg igazságot nem szolgáltatnak Magyarországnak (Réti, 1998:87-88; Juhász, 1988:165).

A kormányzót Rómában fényes államfői pompával fogadták. Közvetlenségével, megnyerő modorával Horthy rendkívül jó benyomást keltett az olasz vezetés és a nemzetközi sajtó képviselői körében. A kormányzó szerepe főként a reprezentáció volt, és hogy jelenlétével nagyobb nyomatékot adjon a héttérben zajló diplomáciai tárgyalásoknak. November 28-án Horthy ellátogatott a Vatikánba, kihallgatáson fogadta őt XI. Pius pápa. Később megbeszélést folytatott Eugenio Pacelli bíboros-államtitkárral. A magyar kormányzó olaszországi útját nemzetközi érdeklődés kísérte. A látogatás egyik fontos hozadéka volt, hogy végleg eldőlt, 1938-ban Magyarország rendezheti az eucharisztikus világkongresszust. Találkozásukkor a kormányzó meghívta az olasz uralkodót Budapestre. A felkérésre pozitív választ kapott, a király utazását 1937 májusára tűzték ki. Ez volt a világháború óta az első uralkodói vizit Magyarországon, ami már előre különös hangsúlyt adott az eseménynek,

és növelte az ország elismertségét (Horthy, 2011:194-204; Barcza, 1994:298-303).

A királylátogatás fontosságát további tényezők is emelték. Budapest számított Róma támogatására a magyar fegyverkezési egyenjogúság elismertetése, illetve a kisantant meggyengítése, megosztása ügyében. E kérdésben az olasz politika ellentmondásosan viselkedett, miközben elvben támogatta a magyar törekvéseket, váratlanul barátsági szerződést kötött Jugoszláviával, így Belgrádnak már kevésbé állt érdekében a Magyarországgal való megegyezés. A hazai belpolitikában napirenden volt a kormányzói jogkör jelentős mértékű kibővítése, melyet (főként az utódajánlásra vonatkozó terveket) a közélet meghatározó körei komoly kritikával fogadtak. A látogatás jelentette nemzetközi elismerés e tekintetben is erősíthette a kormányzó pozícióját (Juhász, 1988:167-168; Olasz, 2009:125-126).

Az olasz uralkodó látogatását kísérő rendezvények egyik fő motívuma a tradíció és a tekintély, a hagyományos értékek és az európai keresztény kultúra előtti tisztelgés volt. A király budapesti érkezése során ezért mellőzték a motorizációt, és Lázár Károly alezredes, a testőrség parancsnoka javaslatára a vendégek négyes- és ötös fogatokon hajtottak át a városon. A lovak, hintók szerepeltetése illeszkedett a nemzeti sztereotípiákhoz és a külsőségekben, gesztusokban a birodalmi múltat őrző neobarokk mentalitáshoz. Mindennek azonban volt aktuális üzenete is volt. Egyrészt önbizalmat, stabilitást, anyagi erőt sugárzott határon belül és kívül. Másrészt bizonyos mértékű elhatárolódást jelzett a kor modernista felfogásával, mozgalmár ideológiáival, elgépiesedő tömegtársadalmaival (pl. Németországgal) szemben. Az uralkodói külsőségek relativizálták a különbséget a fővezérből lett kormányzó és a patinás dinasztiából származó Viktor Emánuel között, Horthy, az olasz uralkodóval gyakorlatilag egyenrangú szerepkörben jelent meg (Horthy, 2011:204-205).

A kocsikat az udvari kocsiszínben álló 35 hintó közül választották ki. A méretben, színben egyforma (fehér - pontosabban szürke arabs) lovakat Pettkó-Szandtner István méneskari alezredes, a bábolnai ménes parancsnoka irányításával válogatták ki a bábolnai, kisbéri és mezőhegyesi állományból. Eredetileg 2 királyi ötös fogattal és 10 négyes fogattal számoltak. Kiderült, hogy a király kísérete a vártnál népesebb, így a szám 3 ötös- és 15 négyes fogatra emelkedett. A lovakat heteken át szoktatták a hangos katonazenéhez, az utcai zajokhoz, illetve a budapesti útburkolathoz, reggel 4 és 6 óra között többször is megjáratták a fogatokat a tervezett útvonalon. Külön problémát jelentett, hogy az alacsony termetű, gyenge lovas hírében álló király kellő méltósággal tudjon lovagolni a díszszemlén. Lázár a testőrség örkényi méneséből kiválasztott egy nyugodt természetű, 16 éves *Furiozo* nevű lovat, ez lett a király hátasa. A testőrparancsnok február elején Rómába utazott és konzultált az udvari lovászat vezetőivel. Megnézte azt a kisszéket is, amelyről az uralkodó lóra szokott szállni, és hasonló alkalmatosságot készíttetett a számára. A díszszemlén használt nyergét Lázár 8-10 centivel magasabbra tömte, így a kistermetű király nem mutatott groteszk

módon a nála magasabb Horthy mellett (Bene-Szabó, 2007:33; Káprázatos pompával, 1937:1-2).

Május 16-án került sor az Andrásy úti katonai parádé főpróbájára, amelyen jelen volt a kormányzó is. Másnap a Keleti pályaudvartól a Várig tartó királyi bevonulás utolsó előkészületeit végezték. Két ötös, és 13 négyes fogat vonult végig a tervezett útvonalon, elől és hátul egy-egy rendőr lovas szakasszal, az ötös fogatok mellett kíséreként 27 lovas testőrrel. Az első kocsin a felvonulás két irányítója, Lázár és Pettkó-Szandtner utazott. Az Oktogonon felépített tribünökre járókelőket ültettek, akik a kocsisor elvonulásakor hangosan éljeneztek, ezzel is szoktatva a lovakat a várható körülményekhez. Május 18-án tartották a városligeti díszszemle főpróbáját. Ezen a napon derült ki, hogy Mária hercegnő érkezése miatt szükség lesz még egy királyi ötös fogatra és további 2 kísérő négyes fogatra. Pettkó-Szandtner a Posta lovai közül választotta ki a megfelelő állatokat. Május 17-én és 18-án a rendvédelmi szervek országos razziát tartottak az érkező uralkodó biztonságának érdekében, mely során főként a macedón terroristák, horvát usztasák, anarchista olasz emigránsok, illetve abesszin vagy köztársasági spanyol személyek kiszűrésére törekedtek (Tóth, 2012:34; Bene-Szabó, 2007:36-37).

A magyar sajtó nagy hazai és nemzetközi várakozást keltett a királyi látogatás kapcsán. A napilapok és hetilapok, a képes magazinok mind a magyar-olasz kapcsolatokkal és az érkező uralkodó párral foglalkoztak írásaikban. Képeket közöltek a királyi családról. Megemlékeztek a történelem közös pontjairól, Nagy Lajostól Mátyás királyon át Kossuth Lajosig. Felidéztek az olasz egyesítés történetét, az abban való magyar szerepvállalást, Türr István és társai itáliai tevékenységét. Írtak a Trianon utáni elszigeteltséget megtörő 1927-es barátsági egyezményről és az 1934 márciusában aláírt, az olasz-osztrák-magyar együttműködést rögzítő római jegyzőkönyvről. Az olasz sajtó szintén nagy teret szentelt a készülő látogatásnak, és igen kedvező képet festett Magyarországról. Az eseményre sokan kíváncsiak voltak. Olaszok utaztak Budapestre Ausztriából, Németországból, de németek, franciák, hollandok és más nemzetiségű érdeklődők is jöttek. A látogatás kapcsán mintegy 10 000 külföldi, köztük 5000 olasz érkezésével számoltak (Herczeg, 1937:1; Az olasz királyi és császári, 1937:3-5).

Az olasz uralkodót szállító különvonat május 18-án 10.30-kor indult Rómából. A királyt elkísérte felesége, Elena, és leányuk, Mária hercegnő. A kísérethez tartozott Galeazzo Ciano külügyminiszter, Mattioli Pasqualini király személye körüli miniszter, Asinari di Bernezzo tábornok és Mario Bonetti sorhajókapitány szárnysegéd. A király vonatán utazott haza a római (quirinali) magyar követ, Villani Frigyes, és a katonai attasé, Szabó László alezredes. Nem jött viszont el az uralkodóval Mussolini. Egyrészt a jugoszlávokkal, románokkal folyó tárgyalások közepette nem kívánt ilyen nagy diplomáciai nyomatékot adni a magyar-olasz kapcsolatoknak. Másrészt, az adott helyzetben csak másodlagos szereplő lett volna a király mellett, és ez a duce számára nem volt vonzó lehetőség (Hunyady, 1937a:1-4).

A különvonat május 19-én reggel, 5.22-kor érkezett Murakeresztúrra. A korai időpontra tekintettel nem rendeztek ünnepélyes fogadtatást. A szerelvény csak 8-10 percet állt az állomáson. Az uralkodót Teleky Béla, Zala vármegye főispánja, Senn Ottó, a MÁV elnöke és Éliássy Sándor vidéki rendőrfőkapitány fogadta. A mozdony vezetését átvette a MÁV elnöke. A vonat Nagykanizsán is megállt néhány percre, ahol Krátky István polgármester köszöntötte az uralkodópárt. Továbbhaladva, egyre nagyobb tömeg jelent meg az állomásokon, ahol átfutott a szerelvény, és mindenütt megéljenezték az olasz királyt. Siófokon különösen nagy volt az ováció, a vonat itt sem állt meg, de lassítva gördült át. A következő megálló Székesfehérvár volt. Itt került sor a hivatalos magyarországi üdvözlésre. Az állomáson megjelentek a helyi előkelőségek, díszszázadot vezényeltek ki. A pályaudvar környékén mintegy 10 000 ember gyűlt össze. A vonat 8.55-kor futott be az állomásra (Káprázatos pompával, 1937:1-2; Szerelemhegyi, 1937:1-2).

Az olasz uralkodó köszöntésére megjelent Széchenyi Viktor, Fejér vármegye főispánja, Havranek István alispán, Csitári G. Emil, a város polgármestere, Schreirich Antal nagyprépost, és más megyei, városi, egyházi vezetők. Itt szállt fel a vonatra Vinci Gigliucci budapesti olasz követ, Enrico Mattioli ezredes, katonai és Natale Pallotta alezredes, légügyi attasé, valamint Valerio Pignatelli herceg, az olasz fasiszta párt magyarországi képviselője. Csatlakoztak az uralkodóhoz a kormányzó és a kormány képviselőjében Vértessy Sándor, a Kabinetiroda és Keresztes-Fischer Lajos tábornok, a Katonai Iroda főnöke, Ruszkay Jenő tábornok, Scholtz Andor folyamőrkapitány, szárnysegéd, Teleky Gyula követségi titkár, Erdődy Rudolf titkos tanácsos, valamint a királyné és leánya kíséretéhez udvarhölgyként csatlakozó Zichy Rafaelné és Teleki Gyuláné (Tóth, 2012:35; Kelemen L., 1937:2).

A szerelvény 10.30-kor futott be a Keleti pályaudvarra. A királyi párt Horthy és felesége köszöntötte. Elvonultak a díszszázad előtt, miközben a kirendelt zenekar a Savoyai-ház indulóját, az olasz és a magyar himnuszt játszotta. Az előcsarnokban magyar előkelőségek, és a Magyarországon akkreditált külföldi követek váraakoztak, akiket a kormányzó bemutatott az olasz uralkodónak. Köztük volt Darányi kormányfő és a kormány többi tagja, Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár, az egész esemény főkoordinátora, Perényi Zsigmond és Teleki Tibor koronaőr, Széchenyi Bertalan, a felsőház és Sztranyavszky Sándor, a képviselőház elnöke. Megjelentek a Honvédség vezetői, Róder Vilmos honvédelmi miniszter, Sónyi Hugó gyalogsági tábornok, a Honvédség főparancsnoka, Rátz Jenő altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnöke. A fővárost mások mellett Karafiáth Jenő főpolgármester és Ferenczy Tibor rendőrfőkapitány képviselte (László, 1937a:3-4; Hunyady, 1937a:1-4).

Az állomás előtti téren a 3 ötös- és 15 négyes fogat sorakozott. A kocsisokon zöld színű, arany és vörös sujtásos magyar szabású díszruha feszült, mellettük a bakon egy-egy huszár ült. Amikor a király kocsiba szállt a közeli Tattersalban (a lóversenytéren) 24 díszelgő ágyúlövés dördült. Viktor Emánuel lenyűgözte a pompás látvány. Menetközben

megjegyezte a kormányzónak, sajnálja, hogy a gépkocsik már mindenhol kiszorították a lovakat (Horthy, 2011:204).

A menet élén egy rendőr lovas szakasz haladt, őket egy négyes fogaton Koós Miklós ezredes, a kormányzó szárnysegéde, Ferenczy rendőrfőkapitány és Pettkó-Szandtner alezredes követte. Nagyobb térközzel érkezett lóháton Lázár alezredes, mögötte a két államfőket hozó fogat és 8 lovas testőr. Utánuk Szabadhegy István testőr százados, a lovas testőrség parancsnoka, akit Helena királyné és Horthy Miklósné ötös fogata követett, nyomában 8 testőrrel, majd Hadnagy Adorján testőr főhadnagy következett és a 3. ötös fogat, Mária hercegnővel és Zichy Rafaelné udvarhölgygel, utánuk ismét 8 testőr. Nyomukban haladt a 14 négyes fogat, az elsőben utazott Darányi miniszterelnök és Corinna Leonardi di Casalino, a királyné udvarhölgye, a másodikban Kánya és Ciano. A menetet egy rendőr lovas szakasz zárta. A lovak nem lépésben, hanem ügetésben haladtak, ami még látványosabbá tette az eseményt, különös dinamikát kölcsönzött a felvonulásnak. Az egész várost fellobogózták, a menet útvonalát zászlók, drapériák, plakátok és virágok sokasága díszítette (Káprázatos pompával, 1937:1-2; László, 1937a:3-4).

Az Oktogonon 5 nagy tribünt állítottak, melyen a menetben részt nem vevő előkelőségek foglaltak helyet. A kocsisor 10.45-kor ért oda és megállt. Az olasz uralkodót Szendy Károly polgármester üdvözölte, és a főváros hódolatát tartalmazó díszes okiratot adott át neki, miközben Elena királyné és Mária hercegnő nagy virágcsokrot kapott. A király megköszönte az üdvözlést, és a menet továbbindult a Vár felé. A Lánchíd mellett lehorgonyzott 4 monitor díszlövészekkel köszöntötte a hídon áthaladó Viktor Emánuel (Kelemen E., 1937:4-5; Megyery, 1937:9).

Mintegy 500 000 ember gyűlt össze végig az útvonal mentén. A tömeg egy részét előre szervezték, közel 18 000 iskolásfiú, cserkészek, leventék, egyetemisták, tűzharcosok, vasutasok vonultak ki, a Lánchídon díszruhás diáklányok, a Mátyás-templomtól a Dísz térig fekete ruhás vitézek sorfala állt. Nagy érdeklődés nyilvánult meg a lakosság részéről is. Az útvonal menti lakások tulajdonosai közül sokan kiadták a nagyobb erkélyeiket, mert mindenki látni szeretne volna az olasz uralkodó érkezését. A rendezvény orvosi biztosítását a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület végezte, Körmöczi Emil egészségügyi tanácsos és Ruszwurm Rezső főorvos vezetésével. A felvonulás útvonala mentén felállított 10 elsősegély állomás mintegy 50 esetben nyújtott segítséget, főként a nagy meleg miatti rosszulléteknél. Két komolyabb baleset történt, két gyerek kiesett az ablakból, őket kórházba szállították (Az olasz királyi pár, 1937:2-3; Hunyady, 1937a:1-4).

Amikor a menet a főkapun át a Szent György térre érkezett újabb 24 üdvözlő lövés dördült. Az államfők, feleségeik és kíséretük először a Habsburg terembe mentek, annak nagy erkélyéről végignézték a magyar vidék üdvözlését, az ország különböző tájairól érkezett, képviseltbe öltözött fiatalok 20 perces felvonulását, amit Paulini Béla tervezett meg. A csoportok Szany, Galgahévíz, Hevesaranyos, Ócsény, Géderlak, Mártonfa, Kiskomárom, Egerbocs, Tard, Boldog, Nagybaracska, Derecske, Sióagárd, Vitnyéd, Tura, Buják, Hortobágy, Bugac térségéből érkeztek. A kormányzó

rendkívül fontosnak tartotta a vidéki lakosság ilyen reprezentatív megjelenését, amellyel egyaránt demonstrálni kívánta rendszere társadalmi támogatottságát, illetve az olasz uralkodó iránt megnyilvánuló szimpátiát (Tamás, 1937:6-7; Rab, 1937:4-6).

Az uralkodó család a Vár első emeleti királyi lakosztályában kapott elhelyezést, ahol Ferenc József is lakott. A kormányzó és felesége 11.30-kor dezsönén (tízórain) látta vendégül az olasz államfő családját, melyen jelen voltak Horthy gyermekei, István, Miklós, és Paulette a férjével, ifj. Károlyi Gyulával. A kíséret tagjai számára 13.30-kor Darányi kormányfő adott ebédet. A közel 110 meghívott számára 3 nagy teremben terítettek. A délutáni programban 16 órakor a Hősök emlékkövének megkoszorúzása szerepelt, majd az uralkodó kilátogatott a rákoskeresztúri temetőbe az világháború olasz halottainak emlékhelyéhez. Itt elismeréssel nyugtázta, hogy a temetőt nagy gonddal ápolják. Visszatérve a Várba, 18.30-kor kihallgatáson fogadta Darányit és Kányát, miközben Horthynál olasz külügyminiszter jelent meg (Horthy, 2011:204; Bene-Szabó, 2007:38).

Este, 20 órakor díszvacsorára került sor a Vár márványtermében, melyre számos fontos közéleti személyiség is meghívást kapott, köztük Habsburg József királyi herceg, felesége Augusztá hercegnő, illetve a pápai nuncius, Angelo Rotta. A zenét Magyary Imre cigányzenekara és az 1. gyalogezred zenekara szolgáltatta, Fígedy Sándor karnagy vezetésével. Ez utóbbi Mascagni, Leoncavallo, Puccini és Lehár műveket adott elő. A vacsorán Horthy a magyar-italiai történelmi kapcsolatokat idéző pohárköszöntőt mondott, és kiemelte, hogy az elmúlt évek együttműködése jól szolgálta az egész régió békéjét. Viktor Emánuel hasonló szellemben válaszolt, köszönte a meleg fogadtatást, utalt a múltbéli kapcsolatokra és a jövőbeni politikai együttműködés lehetőségére. A kormányzó az olasz-osztrák-magyar kooperációra helyezte a hangsúlyt, a király viszont a Németországgal való együttműködésnek is nagy nyomatókat adott. A vacsora után a vendégek a palota ablakaiból, erkélyeiről a kivilágított fővárosban gyönyörködtek (A kormányzói pár, 1937:7-8; Tóth, 2012:36).

Május 20-án Viktor Emánuel 7 és 8 óra között meglátogatta a Mátyás-templomot. Érdeklődött a templom történetéről, az ott lefolyt koronázásokról. A délelőtti folyamán került sor a katonai díszszemlére. A kormányzó és a király, Bernezzo, Bonetti, Keresztes-Fischer tábornok, és más szárnysegédek, attasék kíséretében 9.45-kor indult a Várból a Városligetbe. Tíz órakor értek a Műjégpályához, ahol a Honvédség vezetői (Röder, Sónyi és Rátz) jelentkeztek náluk. Ezt követően lóra szálltak, és elindultak a városligeti tavon átívelő hídon, hogy ellovagoljanak a ligeti Nagykörúton és a Stefánia úton, arccal a Vajdahunyad-vár felé felsorakozott mintegy 10 000 katona előtt (Bujdosó, 1937:6-7).

Elöl Horthy lovagolt egy saját nevelésű, kenderesi 4 éves arabs almásderesen, mellette az olasz király, *Furioso* nyergében. Őket Röder, Bernezzo és Keresztes-Fischer követte. A harmadik sorban Sónyi, Bonetti és Rátz következett, majd a szárnysegédek és attasék. A szűkebb kíséretet a Lázár és Szabadhegy által vezetett 4 sorban lovagló 16 testőr zárta. Utánuk haladt, nagyobb távközzel a szélesebb kíséret, Rapaich

Richárd lovassági tábornok, a Honvédség főparancsnoka helyettesének vezetésével, akit 15-20 sorban további 62 lovas követett. A zenekarok a Savoyai-ház indulóját, az olasz és a magyar himnuszt, majd különböző katonai indulókat játszottak. A csapatok jobb szárnyán a díszszemle vezénylő tábornoka, Nagy Vilmos altábornagy, a budapesti 1. vegyesdandár parancsnoka állt. Az első egység a kaposvári „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred díszszázada volt, amely (jelképesen) Viktor Emánuel tulajdonában állt. Közel 50 percig tartott, amíg az államfők és kíséretük, a király kérésének megfelelően lassan lépdelve, elhaladtak a csapatok előtt (Fényes katonai díszszemle, 1937:1-2).

Ezután, 11 órakor, a Köröndön emelt dísztribünhöz hajtottak, ahol végignézték a Városligetben felsorakozott csapatok elvonulását. Az Andrássy úton ekkorra már hatalmas tömeg gyűlt össze. Május 4-én Wilhelm Miklas osztrák szövetségi elnök tiszteletére ugyanitt volt már egy katonai parádé, ami után a lakosság különösen nagy érdeklődéssel várta az újabb felvonulást. A központi tribünön foglaltak helyet a meghívott főméltóságok és családjaik, a király és a kormányzó, Elena királyné és Horthy Miklósné, Habsburg József, Albrecht és József Ferenc királyi herceg, Augusztá, Anna és Magdolna hercegnő, valamint a Honvédség vezetői, a kormány tagjai, a parlament, a közigazgatási bíróság és a kúria tisztikara, egyházi vezetők. A jobboldali tribünt a diplomáciai testületek képviselői, a baloldali az országgyűlés tagjai számára tartották fenn. Külön tribünt biztosítottak az olasz delegációnak és a budapesti olasz kolónia reprezentánsainak (Bujdosó, 1937:11-12).

A felvonuló csapatok élén az 1. vegyesdandár törzse haladt, Nagy altábornagy dandárparancsnok, László Dezső ezredes vezérkari főnök és Cseh Kálmán őrnagy segédtiszt. Mögöttük 15 méterrel a Ludovika Akadémia lovasszázada következett. Utánuk haladt a 6. gyalogezred díszegysége, amely a Köröndön kivált a menetből és a központi tribün mellett sorakozott fel. A következő egységet Kiss Kálmán tábornok az 1. vegyesdandár első gyalogsági parancsnoka vezette. Mögötte Szombathelyi Ferenc ezredes lovagolt, a Ludovika parancsnoka, nyomában az akadémia 2. gyalogzászlóalja és a „Kinizsi Pál” honvéd csapattiszt képző iskola zászlóalja. Őket követte 50 méterre a „Mária Terézia” 1. honvéd gyalogezred 3. zászlóalja és a közvetlen alakulatok (távbeszélő, árkász-, gépkocsizó géppuskás század, gyalogsági ágyús szakasz). Majd újabb 50 méterre a „József nádor” 2. honvéd gyalogezred következett hasonló rendben. A felvonulók sorában ezután az 1. határőr ezred (az 1. vegyesdandár rejtett 3. ezrede) érkezett, 25 méterrel mögötte masírozott a folyamőr zenekarral az élen a csajkás ezred 1. zászlóalja. Őket egy csendőrzászlóalj követte (Fényes katonai díszszemle, 1937:1-2).

Ötven méterre tőlük lovagolt Fábry Dániel ezredes, az 1. vegyesdandár tüzérségi parancsnoka, akit az 1. tüzérosztály 3. ütege követett. Újabb 50 méter térközzel érkezett Gorondy-Novák Elemér tábornok, az 1. lovasdandár parancsnoka, mögötte a „Ferenc József jászkun” 1. honvéd huszárezred és az „Árpád fejedelem” 2. huszárezred, egy huszárosztály, két csendőr lovas osztály és a dandár-közvetlen alakulatok, a „Bem József” 1. honvéd lovas tüzérosztály, az 1. fogatolt híradóosztály és a 1.

fogatolt vonatosztály. A lovasságot 50 méterre a kerékpáros alakulatok követték: a „Damjanich János” 1., a „Leiningen Károly” 2., a „Vak Bottyán” 3., a „Kiss Ernő” 5. kerékpáros zászlóalj és a kerékpáros utászzászlóalj. Tőlük 50 méterre következtek a gépkocsizó egységek, 28.M Pavesi, 37.M Krupp vontatókkal, Rába teherautókkal, köztük az 1. gépkocsizó zászlóalj, az 1. gépi vontatású tüzérosztály, az 1. légvédelmi tüzérosztály, az 1. gépkocsizó utászzászlóalj motorcsónakokkal, pontonokkal, fényszórókkal, és egy gépkocsizó híradószázad. A parádé egy órán át tartott. Budapest lakossága 1908 óta nem látott ilyen nagyszabású díszszemlét, amikor Ferenc József fogadta XIII. Alfonz spanyol királyt. A szokatlan meleg, (29 °C) miatt a mentőknek 157 esetben kellett elsősegélyt nyújtaniuk kisebb rosszulléteknél (Hunyady, 1937b:1-2; László, 1937b:1-3).

A díszszemle után, 13.30-kor József királyi herceg és felesége adott ebédet a Várban az olasz uralkodó és családja tiszteletére, melyen jelen volt József Ferenc királyi herceg, Anna, Erzsébet és Magdolna hercegnő, valamint a kormányzó és felesége. A reprezentáció ellenére az ebéd magánjellegét külön hangsúlyozták. A helyzet így is kényes volt, hiszen ezekben a hónapokban felélénkült a Habsburgok esetleges visszatérésének lehetőségével kapcsolatos vita. Bizonyos osztrák körök, köztük Schuschnigg kancellár a német befolyás erősödésével szemben a monarchia visszaállításának gondolatával foglalkoztak. Olaszország nem támogatta ezeket az elképzeléseket, Mussolini szerint súlyos bonyodalmakat okozhatna a Habsburg család visszatérése, amit Berlin és a kisantant államok is határozottan elutasítanak (Tóth, 2012:37; Viktor Emánuel, 1937:1-2).

Ugyanebben az időben Ciano és az olasz kíséret tagjai számára Kánya adott ebédet, a Park Klubban. Később megbeszélésre került sor Ciano és Vinci, illetve Darányi, Kánya, Villani, részvételével, melyen áttekintették a két országot érintő nemzetközi kérdéseket. Az egyik téma Ausztria függetlensége volt. Az olasz politika korábban határozottan kiállt az Anschluss ellen. Ez azonban a Berlin-Róma tengely létrehozását követően megváltozott. Ciano kifejtette, hogy Olaszország nem fogja fegyverrel megvédeni Ausztriát a Németországba történő beolvasztástól, csak arra törekszik, hogy erre később kerüljön sor. A magyar vezetés viszont veszélyesnek látta, ha az ország a terjeszkedő Harmadik Birodalom szomszédjává válik. Darányi szerint Hitler egész Közép- és Kelet-Európára szemet vetett. Magyarország nem számíthat a Nyugat segítségére, és a trianoni békediktátum miatt erős hadsereggel sem rendelkezik. Ebben a helyzetben különösen fontos az olasz támogatás (Romsics, 2007:15.; Sipos, 1999:270-271; Réti, 1998:101-103).

Olaszország is érzékelte, hogy a német expanzió miatt fokozatosan teret veszít Közép-Európában. Ausztria várható kiesése miatt, pozícióit a Jugoszláviával kötött szerződéssel, illetve egy ún. horizontális tengely, a Róma-Belgrád-Budapest-Varsó együttműködés kiépítésével próbálta megerősíteni. Ciano sürgette, hogy Budapest is igyekezzen rendezni a kapcsolatait Jugoszláviával és Romániával is. Az olasz diplomata szerint ez a politika megosztaná, szétzilálná a kisantantot. Magyarország így

könnyebben elérhetné a fegyverkezési egyenjogúság elismerését, a szomszéd országokban élő magyar kisebbség helyzetének javítását, és nyomást gyakorolhatna Csehszlovákiára, amellyel sem Berlin, sem Róma nem kíván együttműködni. A megbeszélések után Ciano a Kerepesi temetőben megkoszorúzta Gömbös Gyula sírját (Kerepeszki, 2018:163; Kerekes, 1962:424-429).

Miközben a diplomaták tárgyaltak, a király, Horthy meghívására Gödöllőre utazott, ahol Szárító-pusztán egy solymász bemutatót vett részt. Kiss Géza fővadászmester irányításával, 2 kerecsen- és 2 vándorsólyommal fácánvadászatra, egy héjával pedig nyúl vadászatra került sor. A bemutató után a valkói pagonyban vaddisznó vadászat következett, melyen Viktor Emánuel egy 180 kg-os vadkant lőtt (Vadkanvadászat, 1937:5; Az olasz király és királyné, 1937:1-2).

Este 20 órától ismét díszvacsorát rendeztek, melyen 120 meghívott vett részt. A vacsora után, 22.45-től táncestre került sor. A zenét Pertis Jenő cigányzenekara és Fricsay Richárd törzskarmester folyamórzenekara biztosította. A folyamórök a János Vitézből, a Parasztbecsületből, Lehár: Cigányszerelem és Kálmán: Ördöglovas című művéből játszottak részleteket. Nyitányként, 15 pár csárdást táncolt. Ezt követően Horthy István kérte fel Mária hercegnőt keringőzni. Később öccse, Miklós táncolt a hercegnővel, majd, mint kiváló valcertáncosnak, Lázár Károlynak mutatták be Máriát, és ő folytatta a király leányának szórakoztatását. A vendégek egy része közben átment a régi palota Dunára néző termeibe, ahol ezernyi gyertya szolgáltatta a világítást, és ismét megcsodálták Budapest éjszakai fényeit (Horthy, 2011:205-206; Montgomery, 2004:110; Bene-Szabó, 2007:39).

Május 21-én a király kedvelt szórakozásának, történeti, régészeti érdeklődésének hódolhatott. Viktor Emánuel 6.45-kor indult el a Várból, a Vigadó térre hajtatott és felszállt a Zsófia sétahajó fedélzetére, amely a Rómaifürdő kikötőhelyre, Aquincumba vitte. Itt Preszly Elemér főispán kalauzolta a vendéget. A király rendkívül élvezte a látogatást, maga magyarázta kísérete tagjainak, hogy éppen milyen leleteket látnak, és azoknak mi a jelentősége. Miután a Döbrentei téren megtekintette a tabáni ásatásokat, 10.30-kor az uralkodó a Nemzeti Múzeumba érkezett, ahol Hóman Bálint kultuszminiszter, Bárczy István és Zichy István igazgató várták. Viktor Emánuel megismerkedett a múzeum néhány különleges darabjával, köztük egy Mátyás korabeli Corvinával. Sokat időzött az őskori, a római és népvándorlás kori emlékek között. Lelkes numizmatikusként különös figyelmet tanúsított az érmék iránt. A múzeum megajándékozta az uralkodót 3 olyan dénárral, ami még hiányzott a magángyűjteményéből. Ehhez csatlakozva a főváros részéről Szendy Károly is meglepte néhány különleges érmével. Cserébe a király új olasz pénzvereteket adományozott a múzeumnak. A program a tervezett egy óra helyett, másfél órára húzódott (Tóth, 2012:38-39; Az olasz király és királyné, 1937:1-2).

Eközben Elena királyné 9 órakor misén vett részt a Bazilikában. A szertartást Serédi Jusztinián hercegprímás tartotta. Visszatérve a Várba a királynő is betért a Mátyás-templomba, ahol Kátay Béla plébános

kalauzolta. A délelőtt további részét Elena és Mária, Horthy Miklósné társaságában a belvárosban töltötte, több üzletet is felkerestek. A királyné egy ötvösnél ékszereket vásárolt, amelyek annyira elnyerték a tetszését, hogy délután magához kérte az ötvöst és további darabokat rendelt. A tervezett programon kívül Mária hercegnő inkognitóban taxit hívatott, és elment egy belvárosi üzletbe, ahol szép selymet vásárolt. Amikor visszaérkezett a palota elé, az ügyeletes rendőr nem akarta beengedni, mert nem ismerte fel. A kellemetlen helyzetből egy detektívfelügyelő segítette ki a hercegnőt, aki a palotába kísérte. A külön programok után az uralkodó családot a kormányzó 11.30-kor dezsönén látta vendégül (Ma este, 1937:3-4).

Délután valamennyien kilátogattak az újonnan épült lóversenypályára. Az egyik futamban a kormányzó bátyjának, Horthy István nyugalmazott altábornagynak, az elismert lótenyésztőnek *Duce* nevű lova is rajthoz állt. A király megfogadta a lovat, amely változatos versenyben végül nyerni tudott. A versenyt követően 17 és 18.30 között a Horthy család 3000 fős garden partyt rendezett a Várkertben, melyen az olasz vendégek mellett hazai előkelőségek is jelen voltak. A királyt és kíséretét lenyűgözte a Dunára nyíló gyönyörű kilátás és a magyar résztvevők színpompás díszmagyarjainak látványa (Horthy, 2001:206-207; Ma este, 1937:3-4).

Este, 20 órakor az olasz követség adott vacsorát, ahol formális értelemben Viktor Emánuel volt a vendéglátó, a kormányzó és kísérete pedig a vendég. Az utolsó Budapesten töltött estét operaházi bemutató zárta. A 21.30-kor kezdődő előadáson előbb olasz indulók, a két nemzet himnusza hangzott el nagyzenekarral és énekkarral. Ezt Hubay Jenő Csárdajelent című műve követte. A programot Berlioz Rákóczi indulója zárta. Az előadást követően a két államfő nyugovóra tért, Mária hercegnő, Ciano kíséretében, illetve a kormányzó két fiával elment a Park Klubba, ahol a pesti művészvilág, fiatal arisztokraták társaságában töltötte az éjszakát, hajnali fél 3-ig (Az olasz király és királyné, 1937:1-2; Horthy, 2011:207).

Magyarországi látogatása utolsó napján az olasz uralkodó ismét korán kelt. El akart menni inkognitóban Esztergomba, hogy megnézze a bazilikát, a múzeumot és az ott folyó ásatásokat. A kormányzó magáncélra használt Maybach Zeppelin gépkocsijával utazott, nagyobb kíséret nélkül, Scholtz Andor szárnysegéd társaságában. A királyt Esztergomban, a nagyobb ceremóniát mellőzve Serédi hercegprímás fogadta, és mutatta meg neki mindazt, amit látni szeretett volna. A rövid látogatás után Viktor Emánuel 10 órára érkezett vissza a Várba. Közben Elena királyné és Mária 9.30-kor meglátogatták az Andrássy úti olasz iskolát. Fekete inges, formaruhás lányok sorfala fogadta a királyi vendégeket (Bene-Szabó, 2007:40).

A király és a királyné 10.30-kor az Esterházy utcai olasz követségen találkozott a magyarországi honfitársaik képviselőivel. Hivatalnokok, üzletemberek, értelmiségiek nagy számban rótták le hódolatuk az uralkodói pár előtt. A tolongás a nyilvánvaló érdeklődésen túl azért is volt nagy, mert a megjelentek és a királynak bemutatottak közül a protokolláris szokásoknak megfelelően sokan számíthattak kisebb-

nagyobb kitüntetésre. Az olasz uralkodót 13.30 és 14.30 között egy 55 személyes löncssel búcsúztatták, melyre meghívást kaptak mindazok a személyiségek, akik a magyar-olasz kapcsolatok és a királylátogatás szervezése terén fontos szerepet játszottak, köztük Darányi, Kánya, Villani, illetve Vértessy, Bárczy, Erdődy, Apor Gábor külügyi államtitkár, a miniszter helyettese (Ma este, 1937:3-4).

Az uralkodót eredetileg gépkocsin vitték volna ki a Keleti pályaudvarra. A löncs közben azonban a király kifejezte, hogy mennyire lenyűgözték az érkezésekor felsorakozott lovas fogatok, és szívesen utazna ezúttal is ilyen módon. A kormányzó, Koós Miklós szárnysegéden keresztül utasította Lázárt, aki azonnal riadóztatta a lovas testőrséget, rohamléptekkel felkészítették a fogatokat és a kísérőket, így Viktor Emánuel ismét hintón utazhatott át Budapest belvárosán. Az idő előrehaladottsága miatt a pályaudvaron már csak egy rövid búcsúceremóniára került sor a kormányzó, a politikai és katonai vezetés képviselői részéről. Az olasz uralkodó elutazását jelentős érdeklődés, nagyszámú jelenlévő kísérte (Bene-Szabó, 2007:40-41).

A királylátogatás nagy médiavisszhangot váltott ki. A magyar és olasz lapok még napokon át az eseményről cikkeztek. A filmhíradó révén a lakosság széles köre láthatott felvételeket az uralkodó programjáról. Az olasz rádió közvetlen tudósításban számolt be minden fontosabb rendezvényről, a király hazatérését követően pedig egy 60 oldalas, képekkel illusztrált könyv jelent meg az utazásról. A német újságok nagy terjedelemben írtak a királylátogatásról, és diadalmenethez hasonlították Viktor Emánuel magyarországi tartózkodását. A pápai nuncius, az amerikai követ, a brit sajtó is elismeréssel nyilatkozott a király fogadtatásáról (Montgomery, 2004:110; Horel, 2017:214-215).

A látogatás üzenete a külvilág felé elsősorban az volt, hogy a felmerült problémák ellenére szilárd a magyar-olasz viszony, Róma változatlanul támogatja a békés revízióval és a fegyverkezési egyenjogúsággal kapcsolatos magyar törekvéseket. A kormányzó és vele az ország nemzetközi elfogadottsága, tekintélye megnövekedett. A fogadás pompája, a katonai díszszemle egyértelműen jelezte, hogy a magyar vezetés eltökélt, képes mozgósítani az ország erőforrásait a támogatói mellett, vagy a rosszakaróival szemben. Magyarország értékes barát, és senki számára nem könnyű zsákmány. Ez egyaránt szólt a régió feletti befolyásra törekvő Berlinnek és a Magyarországot gyanakodva figyelő kisantant államoknak (Tóth, 2012:41; Romsics, 2007:15; Réti, 1998:103).

A magyar lakosság számára az eseményt kísérő média megnyilvánulások azt sugallták, hogy a válság után erősödőben van az ország, a külföldi hatalmak is számolnak vele, és hamarosan napirendre kerül a revízió kérdése is. Mindebben meghatározó szerepet játszott a kormányzó, az ő határozottsága és megfontoltsága alapozta meg ezeket az eredményeket. A királylátogatás kapcsán a Horthyról rajzolt kép a korábbihoz képest valamelyest megváltozott, az ellenforradalom vaskezü fővezére helyett a kormányzó az európai uralkodókhöz hasonló bölcs és tekintélyes államférfiként jelent meg. Összességében, az olasz király

látogatása valóban hozott bizonyos eredményeket, elsősorban Magyarország megítélésével kapcsolatban, a régióban zajló politikai folyamatokat azonban számottevően nem befolyásolta. A nagyhatalmi súlyát fokozatosan elvesztő Olaszországra támaszkodó magyar politika más államokhoz hasonlóan, a későbbiekben mindinkább német befolyás alá került.

Irodalomjegyzék

- A kormányzói pár díszbédje a palota márványtermében (1937). *Pesti Hírlap*, 59 (112), 7-8.
- Az olasz királyi és császári pár Budapesten (1937). *Tolnai Világlapja*, 39 (21), 3-5.
- Az olasz király és királyné eseményekben gazdag harmadik napja Budapesten (1937). *Magyarország*, 44 (114), 1-2.
- Az olasz királyi pár és Mária hercegnő szerdán délelőtt fél tizenegy órakor Budapestre érkeznek (1937). *Pesti Hírlap*, 59 (111), 2-3.
- Barcza György (1994). *Diplomata-émlékeim 1911-1945*. I. köt. Budapest: Európa-História.
- Bujdosó Kálmán (1937). Katonai díszszemlék az olasz és osztrák államfők tiszteletére. *Magyar Katonai Szemle*, 7 (8), 1-17.
- Fényes katonai díszszemle az olasz uralkodópár tiszteletére (1937). *Prágai Magyar Hírlap*, 16 (114), 1-2.
- Herczeg Ferenc (1937). Szavója! *Pesti Hírlap*, 59 (111), 1.
- Horel, Catherine (2017). *Horthy*. Budapest: Kossuth.
- Horthy Miklós (2011). *Emlékirataim*. Budapest: Európa
- Hunyady Sándor (1937a). A fejedelmi vendégek bevonulása. *Magyarország*, 44 (112), 1-4.
- Hunyady Sándor (1937b). Az olasz uralkodópár második napja Magyarországon. *Magyarország*, 44 (113), 1-2.
- Juhász Gyula (1988). *Magyarország külpolitikája 1919-1945*. Budapest: Kossuth.
- Káprázatos pompával fogadta a magyar főváros az olasz uralkodópárt (1937). *Prágai Magyar Hírlap*, 16 (113), 1-2.
- Kelemen Ernő (1937). Szendy polgármester a főváros hódolatát tolmácsolja. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 4-5.
- Kelemen Lajos (1937). Székesfehérvár fogadja a királyi vendégeket. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 2.
- Kerekes Lajos (szerk.) (1962). *A Berlin-Róma tengely kialakulása és Ausztria annexiója 1936-1938. Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936-1945*. I. köt. Budapest: Akadémiai.
- Kerepeszki Róbert (2018). *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*. Pécs: Kronosz.
- László Aladár (1937a). Káprázatos bevonulás Budapestre. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 3-4.
- László Aladár (1937b). A magyar honvédvég káprázatos díszmenete az olasz király és a kormányzó előtt. *Pesti Hírlap*, 59 (113), 1-3.
- Bene János - Szabó Péter (szerk.) (2007). *Lázár Károly testőr altábornagy visszaemlékezései*. Nyíregyháza: Magyar Huszár Alapítvány.
- Ma este elutazik az olasz uralkodópár (1937). *Magyarország*, 44 (115), 3-4.
- Megyery Ella (1937). Egy tribünről a Mussolini téren. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 9.

- Montgomery, John F. (2004). *Magyarország, a vonakodó csatlós*. Budapest: Zrínyi.
- Olasz Lajos (2009). A kormányzói jogkör. In Romsics Ignác (szerk.), *A magyar jobboldali hagyomány* (pp. 102-137). Budapest: Osiris.
- Rab Gusztáv (1937). A magyar falu gyöngyös-bokrétás tisztelgése Budapest királyi vendégei előtt. *Magyarország*, 44 (112), 4-6.
- Réti György (1998). *Budapest-Róma, Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940*. Budapest: ELTE Eötvös.
- Romsics Ignác (2007). Horthy-képeink. *Mozgó Világ*, 33 (10), 3-32.
- Sipos Péter (szerk.) (1999). *Magyarország 1921-1941. Zsitvay Tibor emlékiratai*. Budapest: Palatinus-Ráday Gyűjtemény.
- Szerlemhegyi Ervin (1937). Az olasz királyi pár felejthetetlen fogadtatása Budapesten. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 1-2.
- Tamás Ernő (1937). A királyi várban. *Pesti Hírlap*, 59 (112), 6-7.
- Tóth Marcell (2012). Az olasz király Budapesten. *Katonaújság*, 3 (4), 32-41.
- Vadkanvadászat és érdekes solymászati bemutató (1937). *Pesti Hírlap*, 59 (113), 5.
- Viktor Emánuel Budapesten (1937). *Prágai Magyar Hírlap*, 16 (114), 1-2.

